

бібліотеки, краєзнавчого музею, держархіву, Інституту вдосконалення вчителів, центру туризму та краєзнавства учнівської молоді, активісти таких громадських формувань як обласна організація Всеукраїнської Спільки краєзнавців і її відділення на місцях, товариство охорони пам'яток історії та культури, редакційні колеги "Книги Пам'яті" та "Реабілітовані історією", Подільського братства, дослідники таких наукових установ як Центр дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН при Кам'янець-Подільському педагогічному університеті, Подільський регіональний сектор Головної редколегії науково-документальної серії книг "Реабілітовані історією", Подільське відділення Інституту етнології і мистецтвознавства НАН України ім. М. Рильського, ентузіасти - краєзнавці на місцях.

Для забезпечення національно-духовних запитів представників національних меншин в

області налагоджується відповідна інформаційна мережа. Питання міжнаціональних стосунків та міграційних процесів регулярно висвітлюються на сторінках місцевої преси, в передачах телебачення та радіомовлення. Зокрема, виходять дві газети єврейської культурної общини "Шолом Алейхем" і "Дер іж" ("Єврей"), додаток на польській мові "Наша родина" до обласної газети "Час".

Таким чином, міжнаціональна злагода на території нашого краю є не тільки найціннішим спадком, який об'єднував зусилля багатьох попередніх поколінь в минулому, а й тим чинником, який об'єднує зусилля нинішньої багатонаціональної дружної сім'ї подолян, які спільно долають теперішню економічну скруту задля кращого майбутнього нашого краю і України.

Юрій Блажевич

- 1 Національні меншини України. Інформаційний довідник.-К., 1995.-С. 3-4.
- 2 Поточний архів Хмельницького управління у справах національностей і міграції облдержад-

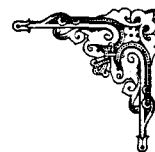
міністрації.-Спр. №5.-С. 41-42.

3 Там само.-С. 24-25, 54.

4 Освіта. Інформаційно-аналітичний збірник.-Хмельницький, 1997.-С. 44-46, 55.

ДО СТВОРЕННЯ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ ОБЛАСНОЇ І РАЙОННИХ КНИГ З СЕРІЇ "ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ УКРАЇНИ"

Минуло вже понад 25 років з часу виходу в світ 26-ти томної "Історія міст і сіл Української РСР". У створенні цього великого серіалу, аналогу якого ще не було в світовій практиці, взяла участь понад 100 тисяч дослідників України. По праву видання стало всенародним, зазнало випробування часом у чверть століття й сьогодні слугує справі навчання, виховання і дослідження регіональної історії України.

Проте на початок 90-х років, у зв'язку з державотворчими процесами й національним відродженням в Україні, знизилась актуальність "Історії міст і сіл УРСР". Нині читачів мало влаштовують політична заідеологізованість видання, односторонність і особливо вибірковість в описі явищ і подій, тенденційні підходи до висвітлення історії України та її регіонів. За всієї фундаментальності видання, більшість населених пунктів країни згадані лише побіжно або описані у вигляді енциклопедичної довідки в десятках рядків.

На середину 90-х років з-поміж учених, членів Всеукраїнської спілки краєзнавців та освітян розгорнувся рух за доопрацювання на рівні сучасних вимог історичної науки й потреб

суспільства і перевидання 26-ти томної "Історії міст і сіл України". Ця проблема знайшла належну підтримку в доповідях одного з фундаторів видання "Історії міст і сіл УРСР", його колишнього голови редакційної колегії, академіка НАН України П.Тронька на другому з'їзді Всеукраїнської спілки краєзнавців (ВСК) у Києві (1996 р.), на VIII Всеукраїнській науковій конференції з історичного краєзнавства у Харкові (1997 р.). Однак, навіть при позитивному розв'язанні даного нелегкого завдання вже на початку XXI століття воно не вирішить головної мети - відтворити повнокровну історію всіх населених місць областей України. Частина науковців й аматорів з початку 90-х років взялася за написання та оприлюднення історичних нарисів і путівників про міста та села. Наприклад, у Хмельницькій області побачили світ книги про села Бабіне¹, Кременчуки², Зіньків³, Чабанівку⁴, Лисець⁵ та інші, які схвально зустрінуті країнами. Зрозуміло, ці книги не розв'яжуть поставленого завдання, але накопичений досвід їх створення в нових суспільно-політичних умовах конче необхідний для підготовки узагальнюючої "Історії міст і сіл України".

Сьогодні зацікавлена громадськість віднайшла інший і більш ефективний шлях у створенні "Історії міст і сіл України". Використовуючи багаторічний досвід успішного видання до 50-ліття Перемоги у Великій Вітчизняній війні обласних історико-меморіальних "Книг Пам'яті", ініціатори запропонували за таким же принципом готувати і публікувати в кожній області районні книги "Історії міст і сіл". Такий підхід дозволить доцільніше віднайти спонсорів, інвесторів, оперативніше працювати з колективом авторів, а головне - створити більш об'ємну і об'єктивну історію кожного населеного пункту, в тому числі й тих, які нині, в силу різних причин (війни, зони затоплення тощо), припинили своє існування.

Взірцем у цьому плані може слугувати діяльність Теофіпольської райдержадміністрації на Хмельниччині щодо підтримки краєзнавчих видань. За її сприянням та спонсорів місцевий краєзнавець І.Стасюк підготував і опублікував ще в 1993 році книгу "Теофіпольщина. Сторінки історії сіл Теофіпольського району"⁶, в якій подані змістовні нариси практично про всі населені місця краю. Ця книга фактично започаткувала видання в Україні та Хмельницькій області районних томів "Історії міст і сіл".

На разі стало створення "Історії міст і сіл" в решті районів Хмельниччини. Така підготовча робота уже розпочалась по написанню, наприклад, книги "Кам'янецьчина: історія міст і сіл". Тим більше, що у м.Кам'янці-Подільському зосереджено значний науковий потенціал вузів, а в районі є чимало досвідчених краєзнавців і аматорів. Залишилося визначитися у плані пошуків шляхів реалізації запланованого з боку Кам'янець-Подільського міськвиконкому, райдержадміністрації, селищних Рад, підприємств, установ, інших господарських структур, яким не байдужа історія та культура краю.

У зв'язку з нагальною потребою видати на Хмельниччині районні книги з історії населених пунктів, доцільно врахувати нижче викладені методичні рекомендації.

По-перше, необхідно створити авторські колективи для написання історичних нарисів і залучити на допомогу їм місцевий громадський актив з числа причетних до краєзнавства вчителів, працівників культури, інших представників міської та сільської інтелігенції. Головне віднайти в кожному селі довірену особу, кореспондента, який би оперативно виконував вказівки редколегії та авторів по збору конкретних матеріалів з історії та сьогодення краю.

По-друге, з історії народознавства й природи області та її районів оприлюднено у XVI-XIX ст. близько 12 тисяч різного роду публікацій. З цього загалу автори, кореспонденти повинні в першу чергу опрацювати такі видання, в

котрих подані довідки та матеріали про кожне село Хмельниччини, як В.Гульдмана "Населенные места Подольской губернии" (К.-Под., 1893), "Памятники старины в Подолии" (К.-Под., 1901); О.Крилова "Населенные места Подольской губернии" (К.-Под., 1905). Більш широкі нариси з історії кожного села, його парафії, церкви представлені у працях Ю.Сіцінського "Исторические сведения о приходах и церквях Подольской епархии"⁷, МІ.Теодоровича "Историко-статистическое описание церквей и приходов Вольнской епархии"⁸ та інших подібних виданнях. З-поміж них найбільш ґрунтовними є описи сіл Жванця, Почапинець, Устя (1876) М.Яворовського⁹, Сатанова (1862) М.Орловського¹⁰, Городища, Поляхового, Лабуні (1875-1882) А.Сендульського¹¹, а також міст Кам'янця-Подільського (1895) Ю.Сіцінського¹², Старокостянтинова (1867-1910) В.Пероговського¹³, М.Теодоровича¹⁴, Ізяслава А.Сендульського¹⁵ й ін. Наприкінці 90-х років ХХ ст. з'явилися змістовні книги І.Винокура і П.Горішнього "Бакота" (1994)¹⁶, М.Манкевича "Старокостянтинівщина" (1997)¹⁷, О.Пажимського "Садибні ансамблі подільської Волині" (1997)¹⁸ тощо. Водночас автори повинні оперувати відомостями опублікованих численних у ХІХ-ХХ ст. статистичних збірників, топонімічних покажчиків, "Археологічних карт" В.Антоновича і Ю.Сіцінського¹⁹, "Довідником з археології Хмельницької області" (К., 1984), матеріалами І-ІХ Подільських історико-краєзнавчих конференцій (1965-1995), І-ІХ краєзнавчих конференцій "Минуле і сучасне Волині" (Луцьк, 1985-1998), І-V міжнародних краєзнавчих форумів "Велика Волинь" (1991-1997) та ін., публікаціями місцевої періодики, "Книгою Пам'яті" (т. 1-10, 1995-1997) тощо.

По-третє, нариси повинні базуватися на достатній джерельній базі, яка б дозволила оприлюднити маловідомі факти з історії сіл. Насамперед, авторам варто звернутися до 35-ти томного документального видання "Архива Юго-Западной России (1859-1914)". Саме тут можна виявити відомості про першу письмову згадку про село, цікаві свідчення ХІV-ХІХ ст. Ряд фактів з минувшини населених місць зосереджені у таких виданнях збірників документів і матеріалів, як "Поділля в роки революції 1905-1907 рр." (1957), "Поділля у роки громадянської війни" (1959), "Поділля у Великій Вітчизняній війні" (1969), "Радянське будівництво на Хмельниччині. 1921-1982" (1983), "Голод 1933 року на Поділлі" (1993) та ін. При цьому автори повинні обходити увагою ідеологічні інтереси упорядників цих археографічних видань і оперувати тими фактами, які сприяють об'єктивному висвітленню історичного процесу.

Найбільш вартісним надбанням кожного нарису про село стане широке залучення до нього ще неопублікованих і мало використовуваних

ваних у дослідженнях документів та матеріалів, зокрема, поточних архівів нинішніх установ і підприємств, районних архівів, що фіксують усі сторони життя краю переважно другої половини ХХ ст. і сьогодення. Головним зосередженням документів з минувшини міст і сіл кінця ХVІІІ - першої половини ХХ ст. є численні фонди Кам'янець-Подільського державного міського (історичного) архіву (до початку 1998 року він діяв у складі держархіву Хмельницької області). Корисними також є фонди Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника. Наприклад, тут зберігається близько 600 описів населених міст, переважно нинішніх Кам'янецького, Дунаєвецького, Чемеровецького, Городоцького і Новоушицького районів, створених краєзнавцями на чолі з Ю.Січинським на зламі ХІХ-ХХ ст.²⁰ Кожний такий опис містить 17-25 аркушів рукопису історичної довідки, літопис села або церкви, історико-статистичну анкету, картосхему місцевості. Зокрема, такі описи, яких ще не торкалася рука дослідника, є про села Балин, Гуменці, Колубайвці, Китайгород, Грушки та ін. Зрозуміло, що документальні джерела про населені місця представлені у фондах облдержархівів (Хмельницький, Житомир, Вінниця), Центрального державного історичного архіву України (Київ) та інших архівосховищах України, Москви, Петербургу.

Нарешті, до важливих джерел варто віднести спогади старожилів, шкільні та сільські краєзнавчі музеї, сучасні літописи сіл, опубліковані (див.: Т.А.Сис "Перлини Кам'яниччини" (1993), "Перлини Товтрів-Медоборів" (1994), А.Сваричевський "От де наша слава..." (1995)) й щойно записані міфи, легенди, перекази, топоніми, обряди, свята, колядки, шедрівки, пісні, що характеризують традиції, звичаї, народний побут колишнього і нинішнього села.

Авторам потрібно знати, що загальний обсяг нарису про село, в залежності від його місця в історії краю, не повинен перевищувати максимально 20-22 і мінімально 8-12 сторінок друкованого через два інтервали тексту, в двох примірниках, із зазначенням посилань на використані джерела й літературу, з прикладеними додатками копій оригінальних документів, ілюстрацій (фото видів села, відомих людей, архітектурних пам'яток, картосхеми тощо). Всю роботу по науково-методичному керівництву написанням нарисів доцільно покласти на Центр дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України, що діє на історичному факультеті Кам'янець-Подільського педагогічного університету. Нижче пропонуємо авторам і кореспондентам дати ґрунтовну і об'єктивно виважену відповідь на поставлені питання "Анкети історії села", що значно полегшить організацію написання нарисів.

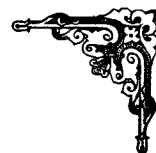
1. До складу якої сільської (селищної) Ради входить село?
 2. Сучасна назва села, що вона означає?
 3. Чи змінювалась назва села, коли, як?
 4. Місце розташування села (відстань та координати відносно райцентру, які шляхи, ріки проходять повз село, наявність озер, ставків, парків, лісів, інших пам'яток природи, природно-географічні особливості).
 5. Перша письмова згадка про село і звідки Ви знаєте про це?
 6. Основні історичні відомості про село від найдавнішого часу до сьогодення.
 7. Історичні відомості про підприємства (колгосп, агрофірму, інші господарства), основні показники їхньої діяльності.
 8. Історичні відомості про культурно-освітні заклади села (школа, будинок культури, бібліотека, музей, медпункт тощо).
 9. Чи є церква, культові будівлі? Коли споруджені? Історичні відомості про них.
 10. Які видатні або відомі люди були, є уродженцями села?
 11. Скільки постраждало односельчан від голодоморів 1922, 1933 і 1947 років? Описати хвилюючі епізоди.
 12. Чи є відомості про репресованих односельчан у 30-50-ті роки?
 13. Скільки воювало і загинуло односельчан під час Другої світової війни?
 14. Які є в селі пам'ятники, обеліски та інші пам'ятні знаки? Подати їх опис.
 15. Чи були і є у селі умільці, народні промисли, ремесла?
 16. Легенди про село, його людей.
 17. Які зберігаються у селі народні свята, звичаї, обряди?
 18. Чи оспіване село у поезіях, піснях, витворах мистецтва?
 19. Відомості про цікавих людей села.
 20. Топонімічні відомості про село (мікротопоніми).
 21. Статистичні відомості про село на час складання анкети (кількість мешканців, будинків, транспортних засобів тощо).
 22. Яка є література про село, цікаві документи?
 23. Інші цікаві відомості, факти та матеріали, які не відображені у попередніх запитаннях анкети.
 24. Додати ілюстрації, фотографії: відомі діячі села, вулиця або центр села, пам'ятники, обеліски, архітектурні споруди, мальовничий ландшафт, картосхеми тощо.
- Матеріали відповіді на запитання анкети повинні бути завірені підписом і печаткою голови місцевої Ради, а також скріплені підписом або підписами авторів-упорядників.

Валентина Логвіна

- 1 Базилюк М. Нариси історії с.Бабіне.-Стара Синява, 1992.-33 с.
- 2 Кукурудзяк М.Г., Соколовський М.О. та ін. Історико-краєзнавчий нарис села Кременчуки.-Хмельницький, 1995.-80 с., іл.
- 3 Рибак І.В. Зіньків в історії Поділля.-Кам'янець-Подільський, 1995.-120 с.
- 4 Ромарнюк В. Чабанівка.-Кам'янець-Подільський.-1997.-142 с.
- 5 Прокопчук В.С., Телячий Ю.В. Лисець: Історико-краєзнавчий нарис.-К.,-1998.-96 с., іл.
- 6 Стасюк І.А. Теофіпольщина. Сторінки історії сіл Теофіпольського району.-Хмельницький, 1993.-237 с.
- 7 Сецинский Е.И. Исторические сведения о приходах и церквях Подольской епархии. Каменецкий уезд.Ушицкий уезд //Труды Подольского церковного историко-археологического общества.-Вып. VII, XI, XII.-Каменец-Подольский, 1895, 1911, 1916; його ж.-Приходы и церкви Подольской губернии.-Каменец-Подольский,-1901.
- 8 Теодорович И.И. Волынь. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии.-Почаев, 1893.-Т. 3.
- 9 Яворовский Н.И. Жванец. Историко-статистическое описание// Подольские епарх. вед.-1876.-№10-14.
- 10 Орловский М.А. Историко-статистическое описание м.Сатанова//ПЕВ.-1862.-№3.
- 11 Сендульский А.Д. Село Городище Заславского уезда//Волынские епарх. вед.-1875.-№1; Местечко Лабунь ..Там же.-1882.-№6.
- 12 Сецинский Е.И. Город Каменец-Подольский. Историческое описание.-1895.
- 13 Переговский В.И. Город Старокопстантинов, история его и настоящее его состояние.-Житомир, 1868.
- 14 Теодорович Н.И. Город Старокопстантинов Волынской губ., основанный в 1561 году.-Почаев, 1894.
- 15 Сендульский А.Д. Город Заславль //Волынские епарх. вед.-1875.-№ 20.
- 16 Винокур І.С., Горішній П.А. Бакота. Столиця давньоруського Пониззя.-Кам'янець-Подільський, 1994.-362 с.
- 17 Манкевич М. Старокостянтинівщина: Історичний формуляр.-Хмельницький, 1997.-164 с.
- 18 Пажимський О. Садибні ансамблі подільської Волині.-Самчики-Хмельницький, 1997.-215 с.
- 19 Антонович В.Б. Археологическая карта Волынской губернии//Труды XI археологического съезда.-М., 1901.-Т. 1.-С. 1-132; Сецинский Е.И. Археологическая карта Подольской губернии// Там же.-С. 197-395.
- 20 Баженов Л.В. Історичне краєзнавство Правобережної України XIX - на початку XX ст.-Хмельницький, 1995.-С. 53-55.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК "ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ"

Природне розмаїття Поділля і, зокрема, Придністров'я є неоціненним скарбом України.

Проблема охорони і збереження унікальних ландшафтів, флори та фауни постійно висвітлювалася в різних наукових і науково-популярних джерелах. Перші літературні дані датовані XVI століттям.

Протягом багатьох років у Придністров'ї працювали В.Бессер, А.Андржійовський, В.Храневич, К.Татаринов, К.Геренчук, Г.Кузнецова, І.Мороз, Б.Заверуха, В.Геренович, М.Круцкевич, які неодноразово підкреслювали оригінальність цього регіону та необхідність охорони і збереження біорізноманіття, геологічних об'єктів, ландшафтів.

В сімдесятих роках активно розпочала формуватися думка науковців та природолюбів про створення національного природного парку, який би об'єднав створені природоохоронні та цінні типові і оригінальні території в єдину

структуру, яка могла б займатися вирішенням проблем охорони, збереження і відтворення природи Поділля.

Майже двадцять років місцеві науковці М.Задорожний, М.Круцкевич, С.Ковальчук, О.Кльоц, Л.Баженов, Л.Любінська і представники державних екологічних служб В.Шмигований, В.Козлов, Є.Жовтяк, М.Закржевський та інші працювали над створенням сітки заказників, пам'яток, які склали основу національного парку.

НПП "Подільські Товтри" створено згідно Указу Президента України №474/96 від 27.1996 р. на території 261316 га і знаходиться в межах трьох адміністративних районів Хмельницької області. До національного парку увійшов весь Кам'янець-Подільський район, де збереглися як типові, так і неповторні реліктові угруповання рослин, ландшафтні комплекси, геологічні утворення, археологічні та історико-культурні пам'ятки.